

Eskiçağ Siyasi Tarih Yazımının Biyografiye Evrilme Süreci

Sultan Deniz Küçüker*

Antik Hellen dilinin Ionia lehçesinde *bildirme*, *haber alma yoluyla bilgi edinme* anlamında gelen *istorein* (ιστορεῖν) fiili, ilk kez MÖ 5. yüzyılda Herodotos tarafından *Historiai* (*Tarihler*) olarak adlandırılmış eserinde geçmişin araştırılması yönünde kullanılmış ve onun bu girişimi, “tarih” adını alan özgün bir araştırma-soruşturma yönteminin doğuşuna ilk adım olmuştur. Antik Hellen edebiyatının oldukça önemli bir bölümünü temsil etmiş olan tarih yazımı, 18. yüzyılın sonlarına dek edebi bir tür olarak edebiyat çalışmalarının içinde yer almış, ancak sonrasında “tarih”, edebiyattan ayrılarak özgün bir bilim alanı oluşturmuştur.¹

Aslına bakılırsa Hellen kültürü açısından konu; geçmişi anlatmak, herhangi bir bireyin ya da toplumunun geçmişini sunmak olduğunda geleneksel biçimde “historiografik” olarak tanımlanan metinler bir kenara bırakılarak kronoloji, Herodotos’tan önceye Homeros’a ya da *elegeia* şiirlerine dek çekilebilir.²

Zira Herodotos “geçmiş”i düz yazı ile aktarmadan evvel Hellen medeniyetinde geçmişe dair toplumsal hafızanın oluşmasında bu şiirlerin büyük payı olmuş; edindiği konular bakımından tarihle yakından ilişkili olan destanlar, kahramanlık öyküleri içeren epik şiir türleri sözlü kültürel mirası oluşturmuşlardır. Dolayısıyla, özellikle Homeros’un epik dizelerinin MÖ

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, denizucekiz@gmail.com ORCID: 0000-0002-9949-6805
DOI: 10.37879/9789751749987.2022.33

1 Lionel Gossman, “History and Literature: Reproduction or Signification”, *The Writing of History: Literary Form and Historical Understanding*, Robert H. Canary, Henry Kozicki (ed.), University of Wisconsin Press, Madison 1978, s. 5.

2 Catherine Darbo-Peschanski, “The Origin of Greek Historiography”, *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. 1, John Marincola (ed.), Blackwell Publishing, Malden, MA, Oxford 2007, s 30

8. yüzyıl dinleyicisine sunduğu değerler oldukça önemlidir.³ Ancak bu türden eserlerde öne çıkan konu ve kişilerin toplum içinden değil de daha çok tanrısal olmaları bu eserleri, tanrılar ve kahramanlar ile sunulan epik tarih çizgisinde bırakmıştır.⁴

MÖ 8. yüzyıldan sonra ise *polis*in gelişimi, koloni hareketleri, devamında Hellenlerin yeni kültürlerle karşılaşmaları ve özellikle MÖ 6. yüzyılda felsefi açıdan yaşanan entelektüel devrim, Hellenlerin geçmişe bakışı üzerinde etkili olmuştur. Geçmişe yönelik mitolojik yaklaşım, zaman içinde yerini zaman ve mekân temelli yaklaşıma bırakmaya başlayacaktır. Özellikle Ionia'da yaşayan Hellenler, olasılıkla Doğulu halklarla iletişimde olmaları ve bölgedeki Pers egemenliği altında yaşıyor olmalarının etkisiyle yazmaya başlamışlar; zaman ve mekân bağlamında halklar ve coğrafyalarını konu etmeye girişmişlerdir.⁵ Örneğin Miletoslu Hekataios'un *Periēgēsis* ("Dünya etrafında yolculuk") adlı eseri konunun öncüleri arasında gösterilirken yine Miletoslu Dionysios *Persika* (*Pers Tarihi*) adında bir eser vermiştir.⁶

Devamında Herodotos, *Historiai* adlı eserinde coğrafya ve halklar üzerine yazma geleneğini sürdürmüştür. Ancak yazar, eserinin başlangıcında *historein* fiilini kullanarak "gerçeğin araştırılması" yönündeki kaygısını ortaya koymuş ve böylece yazınsal bir devrimi başlatmıştır.⁷ Herodotos eserinde zamanda sürekliliğin sağlanmasını gözetmeye çalışsa da tüm Hellas ve ayrıca diğer uluslar için ortak bir zaman ölçeği çıkartılamayacağından Hellenlerin, Lidyalıların, Perslerin ve Mısırlıların tarihlerini kendi içinde

3 Philip A. Stadter, "Historical Thought in Ancient Greece", *A Companion to Western Historical Thought*, Lloyd Kramer, Sarah Maza (ed.), Blackwell Publishing, Malden, 2002, s. 36.

4 Ernst Breisach, *Historiography: Ancient, Medieval & Modern*, The University of Chicago Press, Chicago, London 1994, s. 25.

5 Arnaldo Momigliano, "Greek Historiography", *History and Theory*, vol. 17, No. 1, 1978, s. 3.

6 Breisach, *age.*, s. 9; John Marincola, "Introduction", *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. 1, John Marincola (ed.), Blackwell Publishing, Malden, MA, Oxford 2007, s. 5;

5; Miletoslu Kadmos'dan Herodotos'a dek, aralarında Miletoslu Hekataios, Lidyalı Ksanthos, Lesboslu Hellanikos, Karyandalı Skylaks, Lampsakoslu Kharon'un da bulunduğu bu yazarlar, *logographos* (λογόγραφος) olarak anılırlar. Bu terim, Herodotos öncesi düzyazı yazarları için kullanılan bir *terminus technicus*'tur. Jonas Grethlein, "The Rise of Greek Historiography and the Invention of Prose", *The Oxford History of Historical Writing*, Vol. I: Beginnings to AD. 600, Andrew Feldherr, Grant Hardy (vol. ed.), Oxford University Press, Oxford 2011, s. 156.

7 R.G. Collingwood, *Tarih Tasarımı* (çev. Kurtuluş Dinçer), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2007, s. 57; Ayrıca Herodotos'un tarih yazıcılığı üzerine bk. Muzaffer Demir, Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Herodotos'un Yeri ve Önemi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XX/2 (2005), s. 59-78.

sunarken doğru bir kronolojik uyum oluşturamamıştır.⁸ Buna rağmen, eserini yazmaktaki amacı ile tarih yazma bilincinin temellerini atmıştır.

Herodotos, tarih eserinde Hellen ve Pers Savaşları bağlamında beşerî kültürleri uzun uzadıya ele almıştır. Herodotos'un ardılı Thukydides (MÖ c. 460-400) ise çağının askeri ve siyasi olaylarına tanıklık etmiş, Spartalılarla Atinalıların savaşlarını anlatmış, dolayısıyla eserini zaman ve mekân bakımından sınırlandırmıştır. Thukydides bunu yaparken ise kanıtı öne sürerek (ἐκ δὲ τεκμηρίων ... σκοποῦντί μοι, 1.1.3.4) Herodotos'u geliştirmiştir.⁹ Ayrıca gerçeğe sadık kalarak olayları neden-sonuç ilişkisi içinde yazan Thukydides, eserinde hiçbir mitolojik öge barındırmadığını söylemesinden dolayı ilk bilimsel tarihçi olarak kabul edilir.¹⁰ Bu yüzyılda tarihi düşüncenin temeli devlet üzerineyken Herodotos ve Thukydides'in eserlerinin merkezinde de politika ve savaşlar olmuştur. Dolayısıyla çalışmalarının öznelere kişileri değil, devletler olan Klasik Dönem tarih yazarları, aynı politikacılar gibi siyasi işleri anlamakla ilgilenmişlerdir.¹¹

Ancak MÖ 4. yüzyılda Hellas'da yaşanan değişim sürecinden yazın da etkileneyecektir. Bu yüzyılda ortaya çıkan Panhellenik düşünceler ve yükselen Makedon monarşisi ile oluşan yeni sosyal, politik ve entelektüel dünya öncelikle politikacılar üzerinde etkili olmuştur. Bu süreçte yükselişe geçen monarşik siyasi eğilimin neticesinde, önceki yüzyılın Themistokles, Miltiades ya da Perikles gibi devlete hizmetkar olan politikacıları, yerini gücü kendinde toplayan lider politikacılara bırakmıştır. Politik liderlere bakışın değiştiği bu süreçte, profesyonel ordu komutanları ile birlikte Demosthenes gibi otorite sahibi profesyonel politikacılar belirmiş; Lysandros, Epaminondas, Makedonyalı II. Philippos ve ardından III. Aleksandros gibi politikacılar, bireysel politikaları üzerine hareket etmeye başlamışlardır.¹²

MÖ 4. yüzyılın ortalarında II. Philippos'un temellerini attığı siyasi değişim süreci oğlu III. Aleksandros ile olgunlaşmış ve devamında Hellenistik monarkların politikaları tarihe yön vermiştir. Bu süreçte yapılan seferler, tarih yazımına ivme kazandırmış; yeni olayları, yeni ülkeleri ve yeni halkla-

8 Breisach, *age.*, s. 11.

9 Collingwood, *age.*, s. 58.

10 Ayrıntı için bk. Suzanne Said, "Myth and Historiography", *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. 1, John Marincola (ed.), Blackwell Publishing, Malden, MA, Oxford 2007, s. 76.

11 Arnaldo Momigliano, *The Development of Greek Biography*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 1993, s. 39-40.

12 Momigliano, *The Development of Greek Biography*, s. 45.

rı insanlara tanıtmak arzusuyla tarih yazımı hızlı bir artış göstermiştir.¹³ Bu tarihsel süreçte Klasik Dönem'deki örnekleri gibi yerel kroniklerin yazımı da devam ettirilirken ethnografik yazılar da yeni yerleşimlerin tanımlanmasında üstlendikleri rolle bu dönemin önemli tarih notları arasında kendisine yer bulmuştur.¹⁴ Örneğin; Ptolemaiosların egemenliğinde Abderalı Hekataios Mısır üzerine, Seleukos ile dost olan Megasthenes Hindistan üzerine, Berossus Babil üzerine yazmıştır.¹⁵ Diğer taraftan yapılan seferlerin ardından *oikoumenē* (iskan edilmiş dünya) üzerine tarih yazımı denenmiş ve buna Polybios öncülük etmiştir.

Ancak II. Philippos ile başlayan yeni siyasi dönemin etkileri en belirgin biçimde, “siyasi tarih” yazımında kendini göstermiştir. Öyle ki tarih yazımı zaman içinde egemen kişilerin tekeline geçmiş, siyasi tarih, liderlerin egemenlik dönemlerine yoğunlaşmıştır.¹⁶ Ayrıca felsefe ve retorikteki eğilimlerin de kişisel eğitim ve performansın önemi üzerine olduğu bu dönem, biyografi yazımına da malzeme sunmuş; bu ortamda yazan Hellenistik tarihçilerin biyografi ve tarih ikileminde kaldıkları¹⁷ ve hatta tarih yazımının emperyalistik biyografiye düşme tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı konu edilmiştir.

Yaşanan siyasi değişimlerin ilk izleri Ksenophon'un yazdıklarında izlenmiştir. MÖ 4. yüzyılda Thukydes'in eserini kronolojik olarak bıraktığı yerden sürdürme işini üstlenen Ksenophon (MÖ 431-355) ile birlikte, birey, tarihsel anlatının merkezinde yer almaya başlamıştır. Yazarın, özellikle *Anabasis* ve *Hellenika* adlı tarih eserlerinde bireysel yetenek ve başarılarıyla önemli kişiler tarihe yön vermişlerdir.¹⁸ Özellikle *Anabasis* adlı eserinde devletin değil, Ksenophon'un kendisinin de aralarında bulunduğu bir grup komutanın talihi konu edilmektedir. Herodotos ve Thukydes'in tarih anlayışlarında fazlaca övgü ve yergiden kaçınılırken Ksenophon onları izlememiş, örneğin *Agésilaios* adlı eserinde hem biyografik hem de tarihi bakış

13 Hornblower Simon, Spawforth Antony, Eidinow Esther (ed.), *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 692.

14 Hornblower, Spawforth, Eidinow (ed.), *age.*, s. 692.

15 Luce, T.J., *The Greek Historians*, Routledge, London, New York 1997, s. 79.

16 Biyografi, Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde politik kişilerin yanı sıra farklı kişilerin de yaşamlarının konu edilmesiyle gelişmiştir. Momigliano, “Greek Historiography”, s. 12.

17 Momigliano, *The Development of Greek Biography*, s. 83.

18 Grethlein, *agm.*, s. 156; Breisach, *age*, s. 25; L.V. Pitcher, “Characterization in Ancient Historiography”, *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. 1, John Marincola (ed.), Blackwell Publishing, Malden, MA, Oxford 2007, s. 105.

açısı içinde bir bireye methiyeler düzerek *encomium* oluşturmuştur.¹⁹ Ksenophon'un, bireyleri öne çıkararak yazdığı eserlerinde sunduğu dünyanın, Makedonya'nın yükselişine işaret ettiği ileri sürülmüştür.²⁰

Ksenophon ile yakın tarihlerde yazan Theopompos (MÖ c. 380–315) ise *Philippica* adlı eseri ile döneminin gelişmelerini doğrudan Makedonyalı Philippos etrafında derleyip anlatarak tarihsel anlatının merkezine doğrudan bireyi yerleştirmiştir.²¹ Ksenophon'un *Anabasis* ve *Hellenika* adlı eserlerinde bireysel yetenek ve başarılarıyla kişiler öne çıkarken *Philippica*'da siyasi tarihin tek kişi üzerinden anlatılması farklılık yaratmıştır. Hatta öyle ki Polybios'un, eserinin girişinde anlattığına göre; Theopompos tarih anlatısına başlarken kendini yazmaya iten şeyin Avrupa'nın ilk defa Amyntas oğlu Philippos gibi bir adam yetiştirmiş olması olduğunu belirtmiştir.²² Yani daha ilk adımda anlatacağı tarihin öznesinin II. Philippos olduğunu ifade etmiştir. Öyle görünüyor ki Makedonya kralı II. Philippos'un Hellen politikaları üzerindeki güçlü bireysel etkisi edebiyata da açık biçimde yansımış ve devamında Aleksandros tarihçileri de tarihsel anlatının merkezine bireyi yerleştirerek Theopompos'un *Philippica* örneğini takip etmişlerdir.²³

Aristoteles'in *Poetica* adlı eserindeki tarih yazımı tanımlaması da aslında dönemi ile uyum içerisinde görünmektedir. Aristoteles bu eserde şiir ile tarihi birbirinden ayırmaya çalışırken tarih bilimini, örneğin "Alkibiades'in yaptığı ya da yaşadığı şeyleri kaydetmek" olarak tanımlamıştır.²⁴ Onun burada yaptığı tarih tanımlamasının bireysel düzlemde olması, yani tarih yazımının merkezine bir kişiyi yerleştirmesi konu açısından ele alınmıştır. Momigliano, Aristoteles'in, tarihi bu şekilde tanımlarken aklında

19 Momigliano, "Greek Historiography", s. 6-12.

20 Carolyn Dewald, "The Construction of Meaning in the First Three Historians", *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. 1, John Marincola (ed.), Blackwell Publishing, Malden, MA, Oxford 2007, s. 93.

21 Momigliano, *The Development of Greek Biography*, s. 63; Biyografik tarih yazımına başlangıçta Ksenophon ya da Theopompos'un yazdıkları konu edilse de bu türe geçişin izleri daha erken yazarlarda aranmış; bu süreçte örneğin Homeros ve Hesiodos'un yaşamlarına olan ilgi ve merak biyografinin doğuşu ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Konu üzerine bk. Momigliano, *The Development of Greek Biography*, s. 25-26; Bundan başka politik biyografi ve otobiyografik seyahat yazılarının kökeninin Ionia'ya dek uzandığı ileri sürülür. Ayrıntı için bk. Momigliano, *The Development of Greek Biography*, s. 29.

22 (Plb. 8.9.1= FGtH 115 F 27). John Dillery, "Hellenistic Historiography", *The Oxford History of Historical Writing, Beginnings to AD 600*, Andrew Feldherr, Grant Hardy (ed.), vol.1, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 178.

23 Momigliano, *The Development of Greek Biography*, s. 103.

24 Arist. *Poet.* 1451b10: τί "Ἀλκιβιάδης ἔπραξεν ἢ τί ἔπαθεν.

olasılıkla MÖ 4. yüzyıl siyasi tarih yazımındaki biyografik etkilerin olduğunu savunmaktadır.²⁵

III. Aleksandros ve devamında Hellenistik monarkların tarihleri ise, merkezinde bireylerin olduğu siyasi tarih yazımının ilerlemesinin açık örneklerini sunmuşlardır. Örneğin Makedonya kralı Aleksandros, yaptığı seferleri ve olayları kayda alması için Kallisthenes'i kendi maiyetine alarak resmi tarihini ona yazdırmıştır.²⁶ Kardialı Hieronymos ise Antigonos Gonatas'ın savaşlarına bizzat katılmış ve Hellenistik monarkların savaşlarını anlatan *Diadokhların Tarihi* (*tôn diadokhôn istoriai*) adlı eseri, dönemi anlatan en önemli kaynaklardan birini oluşturmuştur.²⁷ Yazdıklarında Antigonos lehine ifadelerde bulunması, onun himayesinde olmasına ve bu sistem içinde tümüyle tarafsız kalamayacağı ile ilişkilendirilmiştir.²⁸ Hellenistik monarkların ve daha sonra Romalı imparatorların da tarih yazarlarını onurlandırma ya da cezalandırma yetkilerinin bulunduğu da düşünüldüğünde döneme ait siyasi tarih eserlerindeki durum, anlaşılabilir. Bu şekilde Hellenistik monarkların egemenliğinde yazılan tarih eserlerinin tarih ile biyografi ikilemi arasında kaldığı da ileri sürülmektedir.²⁹ Örneğin Timaios'un (MÖ 345- 250) Hellenistik Epiros kralı Pyrrhus'u konu ettiği *Pyrrhus Üzerine* adlı eseri ve Byzantiumlu Demetrios'un *Antiokhos Soter* ve Ptolemaios Philadelphos arasındaki savaşı konu ettiği eserleri tarih ile biyografi ikilemi arasında değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan Hellenistik tarih yazımı, kraliyet mensuplarının nüfuzunda görünürken Hellenistik Mısır kralı Ptolemaios, kendi tarihini değil, Aleksandros tarihini yazmış olsa da kralların ya da diğer hükümdarların tarih yazma geleneğini başlatmıştır.³⁰ Ancak Hellenistik Dönem'de siyasi tarih yazımının siyasi liderlerin egemenliğinde şekillenmesine ilk tepki yine Hellenistik Dönem içinde gelmiş ve dönemin en önemli tarihçisi Polybios (8.8.3-9), tarih yazımı tek bir yöneticinin egemenliğinde olduğu zaman, onun yaptığı işleri tarafsız olarak tenkit etmenin ya da övmenin artık müm-

25 Momigliano, *The Development of Greek Biography*, s. 64.

26 Momigliano, *The Development of Greek Biography*, s. 63; Luce, *age.*, s. 77; Breisach, *age.*, s. 28.

27 Angelos Chaniotis, *War in the Hellenistic World: A Social and Cultural History*, Blackwell Publishing, Oxford 2005, s. 218

28 Ayrıntı için bk. Robert Porod "Lucian and the Limits of Fiction in Ancient Historiography", *A Lucian For Our Times*, (ed.) Adam Bartley, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge 2009, s. 31.

29 Momigliano, *The Development of Greek Biography*, s. 83.

30 Konu üzerine ayrıntı için bk. Dillery, *agm.*, s. 183.

kün olamayacağını dolayısıyla tarafsızlığın kaybolacağını belirtmiştir.³¹

Aslına bakılırsa, tarih yazımının Erken Hellenistik Dönem'den Roma Dönemi'ne dek bu şekilde, çeşitli güçlerin güdümünde sürdürülüyor olması, işi, Thukydides'in yaptığından farklı bir noktaya koymaktadır. Öyle ki bu noktada kurulan siyasi tarih yazımı ve biyografi arasındaki ilişki, gerçekler ile kurgunun sorgulanır olmasına neden olmuş; biyografik özellikler taşıyan tarih yazımının erken örneklerini sunan Ksenophon ve Theopompos'un kimi eserleri gerçeklikleri açısından ele alınmıştır. Örneğin Ksenophon'un *Sokrates'ten Anılar (Memorabilia)* ve *Kyros'un Eğitimi (Kyropaedia)* adlı eserleri historiografik türde eserler olmalarına rağmen gerçeklikleri sorgulanmıştır.³² Devamında ise, özellikle Hellenistik Dönem tarih yazımındaki kurgusal içeriklerin, tarih türüne romana özgü bir anlatım kazandırdığı ileri sürülmüştür.³³

Bu gelişmelerin gösterdiği gibi, Hellen medeniyetinde tarih bilincinin oluşmasının ardından verilen ilk eserler, devlet merkezli özel girişimler olarak kalmıştır. Ancak Makedon egemenliğinin ardından değişen siyasi ortam, etkilerini doğrudan edebiyatta göstermiştir. İlk örnekleri II. Philippos'un yükseliş döneminde verilen biyografik unsurlar taşıyan siyasi tarih eserleri, sonraları kralların ya da imparatorların beklentileri doğrultusunda resmi tarihler olarak yazılmaya başlanmıştır. Siyasi liderlerin himayesinde yazılmış olan politik tarihler, işin doğası gereği objektif bakış açısından yoksun, yanlı aktarımlar olarak kalmıştır. Bu gelenek Roma Dönemi'ne dek devam etmiş ve dahası Sulla, Lucullus, Caesar gibi Romalı komutanlar da kendi tarihlerine ilişkin kayıtlar tutmuşlardır.

31 Dillery, agm., s. 176.

32 Bk. Momigliano, "Greek Historiography", s. 12.

33 Morgan, J. R., "Fiction and History: Historiography and the Novel", *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. 1, John Marincola (ed), Blackwell Publishing, Malden, MA, Oxford 2007, s. 558; Aslında genel olarak ele alındığında Eskiçağ tarih yazımının roman tadında öğeleri barındırdığı da öne sürülmektedir. Philip A. Stadter, "Historical Thought in Ancient Greece", *A Companion to Western Historical Thought*, Lloyd Kramer, Sarah Maza (ed.), Blackwell Publishing, Malden, Oxford 2002, s. 39.

KAYNAKLAR

Arist. *Poet.* (=Aristoteles, *Poetica*) Aristotle, *Poetics*, trans. S. Halliwell, Harvard University Press, Cambridge 1995.

Breisach Ernst, *Historiography: Ancient, Medieval & Modern*, The University of Chicago Press, Chicago, London 1994.

Chaniotis Angelos, *War in the Hellenistic World: A Social and Cultural History*, Blackwell Publishing, Oxford 2005.

Collingwood R.G., *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2007.

Dewald Carolyn, "The Construction of Meaning in the First Three Historians", *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. 1, John Marincola (ed.), Blackwell Publishing, Malden, MA, Oxford: 2007, ss. 89-101.

Dillery John "Hellenistic Historiography", *The Oxford History of Historical Writing, Beginnings to AD 600*, Andrew Feldherr, Grant Hardy (ed.), vol.1, Oxford University Press, Oxford 2011, ss. 171-218.

Gossman Lionel, "History and Literature: Reproduction or Signification", *The Writing of History: Literary Form and Historical Understanding*, Robert H. Canary, Henry Kozicki (ed.), University of Wisconsin Press, Madison 1978, ss. 3-39.

Grethlein Jonas, "The Rise of Greek Historiography and the Invention of Prose", *The Oxford History of Historical Writing: Beginnings to AD. 600*, vol.1, Andrew Feldherr, Grant Hardy (vol. ed.), Oxford University Press, Oxford 2011, ss. 148-170.

Hornblower Simon, Spawforth Antony, Eidinow Esther (ed.), *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, Oxford 2012.

Luce T.J., *The Greek Historians*, Routledge, London, New York 1997.

Marincola John, "Introduction", *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. 1, John Marincola (ed.), Blackwell Publishing, Malden, MA, Oxford 2007, ss. 1-10.

Momigliano Arnaldo, "Greek Historiography", *History and Theory*, vol. 17, No. 1, 1978, ss. 1-28.

Momigliano Arnaldo, *The Development of Greek Biography*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 1993.

Morgan, J. R., "Fiction and History: Historiography and the Novel", *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. 1, John Marincola (ed), Blackwell Publishing, Malden, MA, Oxford 2007, ss. 553-565.

Muzaffer Demir, Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Herodotos'un Yeri ve Önemi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XX/2 (2005), s. 59-78.

Pitcher, L.V., "Characterization in Ancient Historiography", *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. 1, John Marincola (ed.), Blackwell Publishing, Malden, MA, Oxford 2007, ss. 102-117.

Porod Robert, "Lucian and the Limits of Fiction in Ancient Historiography", *A Lucian For Our Times*, (ed.) Adam Bartley, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge 2009, ss. 29-46.

Said Suzanne, "Myth and Historiography", *A Companion to Greek and Roman Historiography*, vol. 1, John Marincola (ed.), Blackwell Publishing, Malden, MA, Oxford 2007, ss. 76-88.

Stadter Philip A., "Historical Thought in Ancient Greece", *A Companion to Western Historical Thought*, Lloyd Kramer, Sarah Maza (ed.), Blackwell Publishing, Malden, Oxford 2002, ss. 35-59.

Thuc. (=Thucydides) Thucydides, *History of the Peloponnesian War*, Vol. I, trans. C.F. Smith, Harvard University Press, Cambridge 1919.

